

NASREDDİN HOCANIN BAZI FIKRALARININ SOSYAL PSİKOLOJİK AÇIDAN TOPLUMSAL BİLİNÇ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRMESİ¹

ÖĞR. GÖR. ALPASLAN KARAPINAR*

Giriş

Nasreddin Hoca, bütün gülmecelerinde, soyut bir varlık olarak değil, yaşanmış ve yaşanan bir olayla, bir olguyla bağlantılı bir biçimde ortaya çıkar. Abdalbaki Gölpınarlı, halk Hoca'dır. Hoca, halkın muhayyilesinde; halk, icap edince öz nefesine bile onun nüktesiyle çatıyor, onun diliyle sözler sarfediyor. Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun dediği gibi yakın zamanda bir gün Hoca, otobüse, dolmuşa da binecek, Bu ifade derin bir kolektif bilincin zamanı aşarak çağlar üstü bir yapıya bürünmesini anlatır http://www.turkceciler.com/Nasreddin_hoca.html)

Nasreddin Hoca 1208 yılında Eskişehir'in Sivrihisar ilçesine bağlı Hortu köyünde doğdu. O, dinamik aklın, nüktenin ve sözle eğlenmenin güçlü bir aktörüdür. Nasreddin Hoca, 250 milyonluk Türk dünyasında bilinir. Azerbaycan'da Molla Nasreddin, Kazakistan'da Koja Nasreddin, Özbekistan'da Nasreddin Efendi'dir. Yani Nasreddin Hoca bir medeniyetin derinden gelen sesidir. (<http://www.forumdas.net/m-n-o-p/Nasreddin-hoca-kimdir-Nasreddin-hocanın-hayati-65032>)

Nasreddin Hoca, efsaneleşmiş bir halk filozofudur. Fıkralarında derinliği olan ve sağlam bir dünya görüşü vardır. Yıkıcı değil yapıcıdır. Bireyin ayıbını

* Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi RPD ABD.

Nasreddin Hoca toplumsal akli deşifre etmenin yanında, o akli onarma gibi bir gayretin de içindedir. Kollektif akli örtülü bir biçimde eleştirir, eleştirileriyle açtığı boşluğu öylece bırakmaz. O boşluğu derin bir felsefenin eşlik ettiği nükteyle doldurur.

yüzüne vurmaz. Nükte ile ders vermeye çalışır. Nükte modern psikolojide insanlar arası iletişimde kazan kazan denkleminin çözümüdür. Kollektif aklın, insan davranışlarını nasıl biçimlendirdiğini derin bir içerikle vurgular. "Zateninecektim" diyerek toplumların "yön değiştirme" mekanizmasını nasıl kullandığını ve yenilmişlikten nasıl kurtulup rahatladığını gösterir. S. Freud ise engellenmenin yarattığı gerilimden ve anksiyeteden (sıkıntı) kurtulmak için, insanlar savunma mekanizmalarına başvururlar (Geçtan1984:109-110) der.

İnsanı önce güldürür, sonra düşündürür. Her sözünde bir hikmet vardır. Günlük hayatın her safhası onun fıkralarında yer alır. Nasreddin Hoca toplumsal akli deşifre etmenin yanında, o akli onarma gibi bir gayretin de içindedir. Kollektif akli örtülü bir biçimde eleştirir, eleştirileriyle açtığı boşluğu öylece bırakmaz. O boşluğu derin bir felsefenin eşlik ettiği nükteyle doldurur. Yerine göre öğretmen, aydın, toplum gönüllüsü, çevre dostu ve mizah ustasıdır.

Bergson'un "Gülme" isimli eserindeki şu anlatı bu bakımdan önemlidir: Herkesin ağladığı bir vaazda bulunan bir adama niçin ağlamadığı sorulduğu zaman, "Ben onların cemaatinden değilim ki" cevabını vermiş. Ağlama için söylenen bu söz gülme için söylenirse daha doğru olur. Toplumda kültür, bireyde kişilik gibidir. Kişilik ise, dünyada anlam arama ve anlam yaratabilme sistemidir. (Bergson 1989: 16)

Nasreddin Hoca, çürümüş toplumdaki korkaklığı, ikiyüzlülüğü, yüreksizliği, sahteciliği günyüzüne çıkarır ve alay eder. Aslında Nasreddin Hoca derken, Türk halkının kendisini anlamaktayız. Kolektif bilincine gizlediği acıyı, elemi, kederi, problem çözme becerisini, sıkıntılarla başa çıkma çabalarını ve topyekûn Türk Milleti öz hayallerini, arzularını, ümidini ve ümitsizliğini kendi yüreğinden çıkardığı bir kahramanla çözümlemeye çalışmıştır. Böylece Türk halkı, kendi kendisiyle alay edebilme olgunluğunu göstermiştir. Goethe, "Kendi kendisiyle alay edemeyen, olgun insan olamaz" derken Nasreddin Hoca'nın Türk toplumuna öğretmeye çalıştığı mizah ve nükte parametrelerini vurgular gibidir. Türk halkı, Nasreddin Hoca'nın toplumsal kişiliğinde, bir yandan ezenlerle alay ederken, bir

yandan da kendi kendisiyle alay eder. Çöküntü hâllerinde kendisinin de sorumlu olduğunu düşünür ve insanlara düşündürür.

1. Hoca'nın Eşeği Taşması

Hoca bir gün oğlu ile pazara gider. Oğlu eşekte, kendisi ise yayan. İlk rastgeldiği adamlar:

-Hey gidi zamane çocukları hey! Şu hâle bir bak! Kıyamet zamanı gelmiş. Aksakallı babasını yürütüyor da, kendisi arlanmadan eşeğe binmiş, keyifli keyifli gidiyor, derler. Bu söz oğlunun ağrına gider, Eşekten inerek babasını bindirir. Biraz giderler. Başkalarıyla karşılaşır. Bunlarda:

-Gördünüz mü şu insafsız Nasreddin'i! Kendisi eşeğe binmiş, zavallı çocuğu yürütüyor. Yumruk kadar çocuğu sıcakta yürütmek, toza toprağa boğmak reva mıdır?

Bu sözler üzerine Hoca çocuğu eşeğin terkesine alır. Bu şekilde giderlerken yine birtakım insanlara rastlarlar. Bunlar kan ter içinde kalan eşeği görünce dayanamazlar:

-Amma da insaf ha! Küçücük eşeğe iki kişi birden binmişler. Dili yok ki hayvancağızın, vursa yüzüne ettiklerini!

Hocanın tepesi atar...Bu adam da haklıydı!.. Hemen eşekten inerler. Eşek önde baba ile oğul arkada...Ağır ağır yürürler. Derken bir köye daha gelirler. Burada onları öyle gören köylüler kahkahayı basarlar:

-Bakin şu budalalara!..Eşek önlerinde bomboş zıplayıp gidiyor. Bu aptal herifler bu sıcakta kan ter içinde yürüyorlar.

Ne yapsın şimdi Hoca? Bu sefer eşeği sırtlarla ve şehre o şekilde giderler. Hoca oğluna döner:

-Gördün ya oğlum... Bu halkın dilinden kurtuluş yok. Milletin dediğine bakarsan eşeği taşırsın böyle. Sen sen ol, söylenenlere bakma, hak bildiğin yolda yürü. Herkesin yorulduğu yere han yapmak mümkün değildir.(Güleç 2012: 47)

1. Fıkranın Sosyal-Psikolojik Yorumu: İnsan davranışlarını toplumsal dinamiklerle açıklamaya çalıştığımızda "uyuma ve itaat" davranışlarının bireysel tavrı

Goethe, "Kendi kendisiyle alay edemeyen, olgun insan olamaz" derken Nasreddin Hoca'nın Türk toplumuna öğretmeye çalıştığı mizah ve nükte parametrelerini vurgular gibidir.

İtaat ve topluma baş eğme insanın kaderi gibidir. Durum böyleyse birey olma vasfımızı nasıl koruyacağız? Bunun cevabını Nasreddin Hoca fıkranın sonunda “Herkesin yorulduğu yere han yapmak mümkün değildir” diyerek, kendililik değerini karanlığa ışık yakarcasına gösteriyor.

ve özgür iradeyi zedelediğini görmekteyiz. İnsan başkalarıyla birlikte olma karşılığında özgürlüğünü feda etmektedir. Birey kendini topluma veya büyük kütleyle itaat etmek zorunda hissetmektedir. İtaat, toplumsal nitelikteki bir uyarıcıya veya etkiye, incelemeden soruşturmadan sorgulamadan ve tartışmadan eleştirmeden uyma davranışı göstermesidir. Uyma davranışı gösterenin uyulan kaynağın üstünlüğünü gücünü ve denetimini kabul etmesi anlamına gelir. Milgram’ın itaat deneyinde olduğu gibi, uyulanın uyan üzerinde baskısı vardır. Grubun fikirlerine aykırı davranışlar önce ikna edilmekle karşı karşıya kalır, sonra tehdit edilir, zor kullanılır ve daha olmadıysa dışlanır. (Kağıtçıbaşı 1985: 58-59)

Uyma davranışı, bireyin çeşitli etkilerle yaşadığı toplumun normlarına uygun biçimde davranmasıdır. Birey, toplumsal baskılar karşısında güvenliğini sürdürmeye çalıştığı için uyma davranışı gösterir. Uyma davranışının nasıl oluştuğu ile ilgili birçok araştırma yapılmıştır. İlk deneyi, fiziksel gerçekliğin açıkça belli olduğu ortamda, gerçeğe ters düşen grup yargısı karşısında bireylerin nasıl davranacağını belirlemek için Solomon Asch (1951-

1952) yapmıştır. Bu deneylerde birey sırf korktuğu için kısa olduğu açıkça görülen bir çizgiye uzun diyebilmiştir. Benzer şekilde Nasreddin Hoca da defalarca grubun baskısına maruz kalarak karar değiştirmiştir. Toplumsal baskının ne kadar güçlü olduğunun kanıtı gibidir. Deneylerden anlaşıldığı gibi birey, yanlış olduğunu bildiği hâlde içinde bulunduğu grubun görüşlerine katılmaktadır. Ayrıca, ortam eğilimine uygun davranmıştır. Grubun büyüklüğü, grup üyelerinin söz birliği yapması, yüz yüze ilişkiler, uyum davranışına neden olmaktadır (<http://msgslpsikoloji.blogcu.com/bireyin-davranisinda-sosyal-etkiler/10355633>)

İtaat ve topluma baş eğme insanın kaderi gibidir. Durum böyleyse birey olma vasfımızı nasıl koruyacağız? Bunun cevabını Nasreddin Hoca fıkranın sonunda “Herkesin yorulduğu yere han yapmak mümkün değildir” diyerek,

kendililik değerini karanlığa ışık yakarcasına gösteriyor. Bir insanın, başkaları öyle istiyor diye bir davranışta bulunması itaattir. İnsanlar, başkalarının istediklerinin ne kadarına boyun eğerler? Milgram, 1965 yılında “itaat” deneyini yaparak insanların sosyal etkiye ne kadar uyacağını ve ne zaman baş kaldırma davranışının ortaya çıkacağını araştırmıştır. Ödül, ceza ve tehdit, itaat etmeyi artırır. (Kağıtçıbaşı 1985: 59)

İnsan, gruba ve otoriteye boyun eğmeye eğilimlidir. İnsanın bu yönünü E.Fromm “robotu uydumculuk” başlığı altında şöyle özetliyor: Çağdaş toplumda bireyin robotlaşması, ortalama bireyin çaresizliğini ve güvensizliğini artırmıştır. Bu nedenle ona güvenlik ve kuşkudan kurtuluş öneren yeni otoritelere boyun eğmeye hazırdır. Kısaca ortaya koymak gerekirse birey, kendisi olmaktan çıkar; kültürel yapıların ona sunduğu kişilik tipine tam anlamıyla uyar. Böylece tıpkı başkaları gibi ve onların ondan olmasını istedikleri gibi olur. Ben ve dünya arasındaki tutarsızlık, bununla birlikte bilinç düzeyindeki yalnızlık ve güçsüzlük duyguları da ortadan kalkar. Bu mekanizma bazı hayvanların korunmak amacıyla renk değiştirmelerine benzetilebilir. (Fromm 199: 174)

Analitik psikolojinin kurucusu G.Jung’a göre, kişisel bilinçaltının altında kolektif bilinç vardır. Bu bölge birey tarafından bilinmez. İnsanın atalarından aldığı mirasın tamamı buradadır. Kişiliği ve davranışları yönlendiren güçtür. Örneğin bir insanın yilandan korkması için yılan görmüş olması gerekmez. Yilandan veya karanlıktan korkma eğilimleri, atalarımızın kuşaklar boyu yaşantısıyla bize aktarılmış ve beyin dokumuza işlemiştir. (Geçtan 1984: 111) Görüldüğü gibi Nasreddin Hoca, insan davranışlarının uymaya yönelik olduğunu ve eğer uyma göstermezse kişi eşeğe değil, eşeğin kişiye binebileceğini örtülü bir biçimde göstermeye çalışmıştır. Uyma davranışının insanın özgürlüğünü kısıtladığını dolaylı olarak anlatmaya çalışmıştır. Birey bu sarmaldan ancak “yalnız kalmayı göze alarak (Fromm 1999: 17) kurtulabilir. Bizim topluma uyma davranışlarımız atalarımızdan miras olarak geçmiş olsa bile, birey toplumun acı çehresini göze alarak, eşeği taşımaktan kurtulabilir. Aksi hâlde iradesini kullanmaya hiçbir zaman vakıf olamaz. Belki de insan, eşeği taşımaktan kurtulmanın karşılığında “uyma” davranışı gösteriyor olabilir.

Analitik psikolojinin kurucusu G.Jung’a göre, kişisel bilinçaltının altında kolektif bilinç vardır. Bu bölge birey tarafından bilinmez. İnsanın atalarından aldığı mirasın tamamı buradadır.

Konuyu benlik açısından irdelediğimizde, Nasreddin Hoca yol boyunca “ayna benlik” konumundadır. Yani davranışlarını başkalarının bakış açısı ve tepkileri belirliyor. Ayna benlik, Charles Horton Cooley(1864-1929) tarafından geliştirilen bir teoridir. Bireyin sergilediği davranışlar sonrası tepkilere göre sergilemiş olduğu davranışını doğru-yanlış, iyi-kötü, yararlı-zararlı gibi ayrımlara tabi tutması şeklinde özetlenebilecek bir teoridir. Bu kurama göre aklımıza gelen her türlü davranış ve psikolojik durum başkalarının tepkileriyle şekillenir (<http://dimay.wordpress.com/2009/10/31/herbert-mead-modernlesme-ve-modernlesme-modelleri-kuresellesme-ulus-devlet/>) Uygucu kişiliklerin kuluçka mekânı ayna benliğin genişlediği mekândır. Herbert Mead (1861-1931)“Kişisel Ben” ile “Sosyal Ben” ilişkisindeki “ Kişisel Ben”, bireye özgürlük ve girişim duygusu verir. (<http://dimay.wordpress.com/2009/10/31/herbert-mead-modernlesme-ve-modernlesme-modelleri-kuresellesme-ulus-devlet/>)

Sosyal psikolojideki “uyum sağlama” kavramını “süflörlü yaşam” (Dökmen 2006: 84-85) şeklinde ifade edilmesi Nasreddin Hoca’nın fıkra tarzında sunduğu bağlamla örtüşmektedir. Toplumsallaşma, bireyin toplum değerlerini gözleyerek öğrenmesi ve böylece toplumla uyum içinde yaşaması demektir. Her zaman olmasa da toplumsallaşmada zorlama olabilir. “Süflörlü yaşam” ise toplumsal değerlerin, ısrarcı bir tavırla,baskıcı tutumla bireye empoze edilmesidir.Hoca süflörlü yaşamdan kurtulmak ve eşeği taşıma hamallığına düşmemek için, “Hoca bir tepsi börek gidiyor,”diyenlere, “bana ne”; “ama size gidiyor” diyenlere de “sana ne” diyerek bireysel iradesini kullanma cesaretini göstermiştir.

Süflörlerin etkisiyle,kendi iradelerini kullanmayan, çevreden gelecek mesajları bekleyen, tek tip insanların oluşturduğu bir toplum ortaya çıkar. Toplumsallaşma ortak değerler etrafında kazanılan aidiyetler açısından değerlidir. Ancak süflörlü empoze edilen toplumsallaşma bireyi yok ettiği için zararlı olabilir.

Varoluşçu psikolojiye göre dört temel varoluş kaygısı vardır. Bunlar, “ölümün, özgürlüğün, yalıtılmışlığın ve anlamsızlığın” farkına varmaktır. Dört temel varoluş kaygısı ile zihindeki birtakım bilişsel şemaların birleşmesi, kendi aklını kullanmaktan korkan, hayatında sürekli süflöre/mihmandara ihtiyaç duyan kişiler ortaya çıkar.(Dökmen 2006: 80-81) Nasreddin Hoca’nın “eşеği taşıma” fıkrası derin bir sosyal psikolojik analizin özeti niteliğindedir. Toplumsal akli eleştirel bir düzlemde değerlendirip, bireyin özgür iradesini kullanması gerektiğine işaret etmektedir.

2. Göle Yoğurt Mayalama

Nasreddin Hoca elinde bir bakraç yoğurtla Beyşehir gölünün kenarına gelir. Bir bakraç (kulplu bir kap) dolusu yoğurdu göle boşaltır. Bu durumu seyredenlerden biri dayanamaz ve Hocaya sorar:

Adam;

-Yoğurdu neden göle boşalttınız?"

-Hoca;

-Göle yoğurt mayaladım

-Adam;

-Hiç göl maya tutarmı?

-Hoca;

-Ya tutarsa. diyerek adamı iyice hayrete düşürür.

(<http://www.belgeler.com/blg/1aa8/kltrrel-psikolojinin-felsefi-temelleri>)

Toplumsal akıl ezberlenmiş öğrenmelerle kendini gösterirken, bireysel akıl sorgulama ekseninde kendine yer bulur.

2. Fıkranın Sosyal-Psikolojik Yorumu: Günlük hayatın her standında ben ve biz ayırımı sıklıkla görülür. Bu bağlamda bireyle toplumun varlık sistemine bakışı birbirinden ayrılır. Toplumsal akıl ezberlenmiş öğrenmelerle kendini gösterirken, bireysel akıl sorgulama ekseninde kendine yer bulur. Toplumsal akıl, bireysel akla göre daha yılığındır. Bireysel akıl ihtimaller zincirine yeni yeni halkalar eklerken, toplumsal akıl ya o zinciri dondurur veya ondan halkalar eksiltir.

"Ya tutarsa" bilinci sonsuzluğu deneme anlamına gelebilir. Bu bağlamda Kızıl Elma, Türk mitolojisinde Türkler ve de özellikle Oğuz Türkleri için üzerinde düşünüldükçe uzaklaşan ancak uzaklaştığı oranda cazibesi artan ülküler veya düşlerdir. Türk devletleri için bir hedefin ve amacın simgesidir. (http://tr.wikipedia.org/wiki/K%C4%B1z%C4%B1l_Elma) Nasreddin Hoca, göle yoğurt mayalayarak akli sonsuz kılmak, evrensel aklın hikmete açılan penceresini genişletmek amacıyla bu denkleme kurmuş gibidir.

Bu anlayış İbn Sina'da evrensel akıl olarak görülür. O akıl varlığı aşan evrensel bilinçüstü niteliğe bürünen bir manzara görünümündedir. Evrensel akıl, insanın bilinçdışı cevherinin ve yaratıcı enerjisinin ifadesidir. Bu ifade bireyi entellektüel sezgiye götürür. (Sayar 2010: 23-24) Kozmik bilincin sınırsız olduğu gerçeğini bir halk psikoloğu ve bilgisi olarak Nasreddin Hoca'dan öğreniyoruz. Psikolojik iyileştirmeyi sağlamak için birçok yönteme başvurulur. Mesela Premax ilkesi, bıktırma, görmezden gelme vb. Çocuklara davranış kazandırırken başvuru

Nasreddin Hoca'nın "ya tutarsa" fikriyle bütün yöntemleri denemek gerektiği, ihtimalleri sonsuza dayayarak bitmeyen bir ümidin ve enerjinin, bizleri yeni ufuklara taşıyabileceğinin ışığını göstermektedir.

bu yöntemler bazı insanlar tarafından "ya işe yaramazsa" şeklinde ele alınır. Oysa iyimser bakış evrensel aklın ışığında "ya işe yararsa" deme şansını bize kazandırabilir. Bu yöntemi toplumsal bilinç düzeyinde ele alırsak "ya işe yaramazsa" diyerek uygulamadan vazgeçenler olabilir. Ancak Nasreddin Hoca'nın "ya tutarsa" fikriyle bütün yöntemleri denemek gerektiği, ihtimalleri sonsuza dayayarak bitmeyen bir ümidin ve enerjinin, bizleri yeni ufuklara taşıyabileceğinin ışığını göstermektedir. "Ya tutarsa" bilinci bir psikoloğa, ana-babaya, öğretmene veya diğer insanla uğraşan meslek sahiplerine yılmamayı, sonsuza yürümeyi, yani beka duygusunu öğretir. İyimserliğin ömrü uzattığı aslında yeni bir bilgi değil. Özellikle Harvard Tıp Okulu'ndan Dr. Benson yıllar önce iyimserliğin, hayata olumlu bakmanın, pozitif düşüncenin sağlık üzerinde çok olumlu etkiler meydana getirdiğini bilimsel çalışmalarla göstermişti. Stres, karamsarlık, endişe, korku ve kötü beklentiler, hele bir de

depresyon düzeyine ulaşırsa hastalıklara davetiye çıkarıyor. Öğrenilmiş çaresizlikleri yok etmenin yolu, denemekten geçer. Zira deneme yanılma en bilinen öğrenme yöntemidir. (<http://www.psikoloji.com.tr/yetiskin/ruh-sagligi/iyimserlik-omru-uzatiyor-1585.html>).

3.Yemeğin Buğusu Paranın Sesi

Hoca Akşehir'de Kadılık yaparken, karşısına iki adam çıkmış. Birisi öteden beri cimriliği ile tanınmış, bir aşçıdır. Diğeri ise boynu bükük bir fakir. Önce aşçı sözü almış: -Hocam demiş, bu adamdan davacıyım ben. Dükkân'ın önünde kuru fasulye pişiriyordum. Tencerenin kenarından yemeğin buğusu çıkıyordu. Bu adam elinde bir somunla geldi. Kopardığı lokmaları yemeğin buğusuna tutup başladı atıştırmaya. Nihayet koca bir ekmeği bitirdi. Ondan fasulye buğusunun ücretini istedim, vermedi. Hoca anlatılanları dikkatle dinledikten sonra fakire dönüp:

-Doğru mu bunlar?

-Evet,

-Öyleyse para keseni çıkar bakalım. Zavallı fakir, kadı efendiye karşı gelemez. İçinde üç beş akçe bulunan kesesini hocaya uzatır. Hoca bu sefer aşçıyı çağırır yanına. Keseyi kulağına yaklaştırarak şingirdatmaya başlar. Sonra da:

-Haydi der aldın işte alacağını!

Aşçı:

-Nasıl olur? Diyerek şaşkınlığını belli eder.

Paramı vermediniz henüz. Hoca cevap verir:

-Fazla uzatma, yemeğin buğusunu satan, paranın da sesini alır elbet!

3. Fıkranın Sosyal-Psikolojik Yorumu: Nasreddin Hoca, ikna konusunda oldukça maharetlidir. Saplantılarının kurbanı olan aşçıyı bir psikolog titizliğiyle içine düştüğü durumla yüzleştirir (Cialdini 2008: 74). Marylan Üniversitesi profesörlerinden Monique Mitchell Turner insanları ikna etmenin bir yolu'nun da onları öfkelenmek olduğunu söyler. Arizona State University'de Psikoloji profesörü olan Robert B. Cialdini'nin YouTube da "Science Of Persuasion" (İkna Bilimi) ismi ile yayınlanmış eğitim animasyonunda "Bir taleple karşılaştığınızda buna evet veya hayır demenizi etkileyen faktörler nelerdir? (<http://www.okubil.com/karsindakini-ikna-etmenin-puf-noktaları-1610.html>) Bilim adamları altmış yılı aşkın bir süredir bu faktörleri inceliyorlar. Artık bir ikna biliminden söz eder olduk. İkna bilimi bizi bazı şaşkırtıcı gerçeklerle yüzleştiriyor. Mesela sanıldığının aksine karar verirken, verileri ölçüp – biçip değerlendirmek yerine, özellikle zaman baskısı yüzünden hızlı karar vermek adına bazı kısa yollar, bazı işaretler kullanmaya başladık. Bu işaretlerden altı tanesi evrensel prensip olarak bilimsel dayanaklarla kabul edildi. Bunlar karşılık yaratmak, azlık, otorite, tutarlılık, beğeni, toplumsal kanıt olarak özetleyebiliriz. (Cialdini 2008: 75) Eğer öneri bir otoriteden geliyorsa ikna olma ihtimali artacaktır.

Bu fıkrada Nasreddin Hoca ikna etme gücünü artıran unsurun otorite olduğunu vurgulamanın yanı sıra, "İspattan daha yakıcı, delilden daha öldürücü silah yoktur" şeklinde ifade edilen anonim düsturun bir başka ifadesi gibidir. Haksız insanların iddialarında ne kadar zayıf kaldıklarını göstermesi bu fıkranın başka

**Nasreddin
Hoca ikna
etme gücünü
artıran unsurun
otorite olduğunu
vurgulamanın
yanı sıra,
"İspattan daha
yakıcı, delilden
daha öldürücü
silah yoktur"
şeklinde ifade
edilen anonim
düsturun bir
başka ifadesi
gibidir.**

Nasreddin Hoca “yemeğin buğusu ile paranın sesini” mantık bilimi açısından irdelemiştir. Aslında yoku yokla, hiçi hiçle kıyaslayarak doğru kıyas yapmanın, ikna psikolojisi açısından değerini göstermiştir.

bir psikolojik zenginliği olabilir. Burada “kendini sabotajın çelişkili doğası” (Akın 2011: 49) Paradoksal bir yapıya sahip olan kendini sabotaj davranışını, birey farkında olmadan gerçekleştirebilir. Birey alışkanlıklarından dolayı kendini sabote etme davranışını defalarca gösterebilir. Bu durum alışkanlık hâline gelebilir. Çünkü “tekrar eden davranış pekişme eğilimindedir” (Yıldırım 2010: 126) yargısı Thorndike’nin öğrenme yasalarından birisidir. Kendini sabotaj davranışı, bilinçsiz atılımlarla ironik bir hâl almaktadır. Nasreddin Hoca toplumlarda sıkça rastlanan “paradoksal çıkar” sağlama çabalarına “ikna psikolojisi” açısından çarpıcı bir örnek vermiştir. Hukuk ve bilgelik, zayıf karakterlerin ezilmeden ve sömürülmeden yaşamasını sağlayan bir hamî niteliğinde düşünülebilir. Bu durum toplumsal dengeye, toplumsal ruh sağlığına ve koruyucu ruh sağlığına katkı sağlar. Korkusuz yaşamının önünü açar.

Nasreddin Hoca “yemeğin buğusu ile paranın sesini” mantık bilimi açısından irdelemiştir. Aslında yoku yokla, hiçi hiçle kıyaslayarak doğru kıyas yapmanın, ikna psikolojisi açısından değerini göstermiştir.

Kıyas verilmiş önermelere dayanarak zihnin onlardan zorunlu olarak bir sonuç çıkarması işlemidir. (Öner 2011: 105) Hoca eldeki önermeleri mantık ve psikoloji bilimi çerçevesinde kullanarak, hem problem çözme becerisini göstermiş, O hâlde denebilir ki problem çözmede en önemli yaklaşımlardan birisi sağlam ve akli delillerle kişileri iknaya çalışmaktır.

4. Sahte Dostluklar

Nasreddin Hoca’nın çok sevdiği hanımı vefat eder. Bu durum Hoca’da büyük üzüntü meydana getirir. Herkes bu üzüntülü durumun uzun süre devam edeceğini zanneder ancak, hiç de öyle olmaz. Hoca bir hafta sonra eski hâline döner. Eskisi gibi neşeli görünmeye başlar. Bir müddet sonra, Hoca’nın eşiği ölür. Bu sefer dünya Hoca’ya zindan olur. Yemeden içmeden kesilir. Bunu görenler, Hoca’nın hanımına vefasızlık ettiğini düşünür ve toplanıp Hoca’yı ziyaret ederler.

-Hocam, hanımın vefat ettiğinde bu kadar üzülme-
miştin, oysaki eşeğin öldüğünde yemeden içmeden
kesildin, hala kendine gelemedin, nedir bunun
sebebi, diye sorarlar. Hoca kaşlarını çatar ve ciddi
bir tavırla:

-Hanım vefat etteğinde, daha cenazeden dönerken eş
dost, “Üzülme Hoca, biz sana daha iyisini buluruz,
seni evlendiririz” dediler. Halbuki eşeğim öleli bir
hafta oluyor, kimse çıkıp ta “Hocam sana daha iyi
bir eşek alırsız” demediği gibi daha önce verdikleri
sözü de tutmadılar. Böyle sahte dostluklar, yalancı
teselliler karşısında ben üzülmeğim de kimler
üzülsün?

4. Fıkranın Sosyal-Psikolojik Yorumu: Nas-
reddin Hoca insanların en az ikiyüzlü olduklarını
bilgece dile getirmiştir. Başka bir fıkrasında
“el elin eşeğini türkü söyleyerek arar” diyerek
benzer bir ifade kullanmıştır. Yas psikolojisinin
travmaları atlatmaktaki önemine adeta gönderme

yapılmaktadır. Kaybedilen kişinin acısını görmezden gelmeye çalışmak ve
yaşanması gereken üzüntü ve kederi itmek ve yaşamamaya çalışmak durumu
daha da kötüleştirir. Bu sebeple kişi belli bir süre yasını yaşamalı ve içinde
tutmamalıdır. “Ölenle ölünmez”, “Artık onu düşünme, o öldü”, “Çok kafana
takıyorsun”, “Ağlayınca geri mi gelecek”, “hepimizin gidecek yeri orası”, “Allah
verdi Allah aldı” gibi söylemler kayıp yaşayan kişinin yas sürecine girmesinin, bu
süreci yaşamasının ve bu süreci tamamlamasının önünde engel teşkil eden sorunlu
çevresel yaklaşımlardır. Kaybedilen kişinin resimlerini kaldırmak, kayıpla ilgili
konuşmamak gibi yanlış tutumlar da yas sürecinin sağlıklı bir şekilde yaşanmasını
engeller. (http://www.htanoropsikiyatri.com/kayıplar_ve_yas.html).

Nasreddin Hoca acılı bireyin (acı sıralamasında eşin ölümü en büyük acı verici
olaydır) kayıbindan dolayı girdiği üzüntüyü yeterince yaşayamaması durumunda,
eşeğine ağlayarak adeta bir yas telafisi yapmıştır. Buradan topluma ders verircesine,
insanların acılarına yeterince saygı duymadıkları mesajını vermektedir. Dört
etken yas tutma yetisini bozar. Birincisi, kişinin duygusal yapısıdır. Çocukluk

**Nasreddin
Hoca ikna
etme gücünü
artıran unsurun
otorite olduğunu
vurgulamanın
yanı sıra,
“İspattan daha
yakıcı, delilden
daha öldürücü
silah yoktur”
şeklinde ifade
edilen anonim
düsturun bir
başka ifadesi
gibidir.**

gereksinimleri yeterince karşılanmamış ya da bir dizi kayba uğramış kişiler keder duymakta güçlük çekebilirler. İkinci etken, kaybedilen ilişkinin özgül doğasıyla ilgilidir. Aşırı bağımlı ya da bitmemiş meselelerle yüklü bir ilişkinin bırakılması daha zordur. Üçüncü etken yitimin koşullarına ilişkindir. Birisi aniden ya da kötü biçimde ölürse, bu ölümü kabullenmek daha güç olur. Sonuncu etken ise, günümüzde kederin dışa vurulmasına karşı getirilen kısıtlamalardır (Zintl, Volkan 2010: 134) Daha cenaze kalkmadan evlenme hesaplarının yapılması, acılı insanın travmasını derinleştirmektedir. Bu derinlik, daha kısa sürede atlatılması mümkün olan yas sürecini uzatmaktadır. Yas'ın şiddeti kişiye bağlı olarak değişir, ancak, yakınına kaybeden bireylerin çoğu, karşılaştıkları acıyı yenme konusunda kendilerini çevre baskısı altında hisseder. Bazen bireyler kaybettikleri insanın kendi yaşamlarındaki rolünü tam olarak ancak ölümünden sonra fark ederler. Ölümü yadsımanın başka bir şekli de kaybedilen kişinin geriye kalanların hayatına yaptığı katkının reddedilmesi şeklinde olur. Örneğin; "Zaten birbirimize çok yakın değildik!" ya da "O kadar da iyi bir koca değildi!" gibi ifadeler kaybı azaltmayı hedeflemektedir.

Dr W. Worden'a göre "Seçici Unutma" da ölümü yadsımanın başka bir çeşididir. Bu durumda olan birey, kaybettiği şahsın ölümünü tümüyle reddeder. (http://www.aktuelpsikoloji.com/haber.php?haber_id=2608) Nasreddin Hoca'nın ölen hanımı yerine eşeğe ağıyor olması, bir çeşit yadsıma veya inkar mekanizması göstergesi olabilir.

5. Dünyanın Dengesi

Hoca'nın, her sorunun altından kalktığını duyan bir adam:

-Benim soruma bir cevap bulamaz diye övünür.

Günlerden bir gün yolda karşılaşırlar. Adam sorar:

-Hocam der, söyler misin, Sabah olupda insanlar evlerinden çıkınca ne diye hep aynı yöne gitmezler de kimi o Yana, kimi bu yana gider?

Hoca hemen cevabını verir sorunun:

-Yahu efendi der, herkes aynı yöne gidecek olursa dünyanın dengesi bozulurdu!

5. Fıkranın Sosyal-Psikolojik Açıdan Değerlendirmesi: Nasreddin Hoca bu fıkrasında insanların farklı farklı varoluşlara sahip olduklarını fenomenolojik bir bakış açısıyla ele almaktadır. Psikolojideki fenomenolojik yaklaşıma göre her insanın bir fenomenolojik alanı vardır. Her insan gerek kendisini gerek çevresini, kendisine özgü bir biçimde algılar; bu algısal yaşantı öznedir (subjektiftir) kişiye özgüdür.

Yani her insane dünyaya, kendine özgü bir bakış tarzıyla bakar.((<https://docs.google.com/mebk12.meb.gov.tr/meb>) Varoluşumuz başkalarının bizden farklı olmasına bağlıdır.Eğer aynı olsaydık özgün varoluşumuz yok olabilirdi. Aynı olmak demek Nasreddin Hoca'nın bakışıyla dünyanın dengesini bozmak anlamına gelebilir. İnsanlar aynı yöne gitselerdi, hayat çekilmez olurdu. Sıkıcı hayat insanlığı bunaltabilirdi. Nasreddin Hoca'nun insanların aynı yöne gitmesiyle dünyanın dengesinin bozulacağı yargısı derin bir mecazın sosyal psikolojik anlamları içerisinde barındırmaktadır.İnsanların aynı yöne gitmeleri, aynı düşünceyi taşımaları, aynı zevke sahip olmaları, aynı algılarla hayata anlam yüklemeleri anlamına gelebilir. Aynı anne babadan doğan, yani aynı genleri taşıyan, aynı sosyal çevrede aynı eğitime tabii olan kardeşler arasında bile ciddi karakter farkları vardır.Bireysel farklar dengesizlik gibi görünse bile sosyal dengenin derin bir destekçisi niteliğindedir. Nasreddin Hoca bireysel farklar denklemini kendine has yöntemiyle kurmuştur.Bu gün bireysel farklılıkların toplumsal dengeyi "entropik" olarak sağladığını bize sosyal psikoloji, gelişim psikolojisi ve kültür antropolojisi vermektedir.

Nasreddin Hoca'nın insanların aynı yöne gitmesiyle dünyanın dengesinin bozulacağı yargısı derin bir mecazın sosyal psikolojik anlamları içerisinde barındırmaktadır.

6. Bana Ne-Sana Ne

Nasreddin Hoca çarşıda dolaşırken gevezenin biri:

-“Efendi, az önce nar gibi kızarmış bir tepsi baklava götürdüler,” demiş.

Hoca aldırış etmeksizin ;

-“Bana ne ?” demiş.

- “Amma, baklava tepsisini sizin eve götürdüler” demiş geveze.

Hoca terslemiş adamı;

-“Sana ne?”

(http://www.turkceciler.com/Nasreddin_hoca_fikralari_2.html)

6. Fıkranın Sosyal-Psikolojik Yorumu: İnsanlar genellikle birbirlerini aşırı şekilde irdelerler. Bu durum bireyin psikolojik alanını daraltır ve onu strese sokar. Nasreddin Hoca, insanların bu özelliğini toplumsal bir duyarlılıkla izah eder.Birinin hayatı, bir başkasını bu kadar ilgilendirirse, insanın ruh sağlığı tehlikeye girebilir. Psikolojik mesafenin bu kadar daralmasıyla, bireyin mahremiyeti zedelenebilir.

Nasreddin Hoca damdan düştüğünde, toplanıp ah vah edenleri samimi bulmaz. "İçinizde damdan düşen birisi varsa o gelsin, benim halimden ancak o anlar" (<http://fikra.elookat.com/Avlu-karanlik,f487.htm>) diyerek "duygudaşlık" (empati) kurmanın önemini vurgular. Kızılderililerin ifadesiyle "başkalarının çarıkları içinde birkaç mil yürümek" demektir empati. (www.kemalsayar.com/sayfalar.asp?s=329)

Sonuç ve Öneriler

Sonuç olarak diyebiliriz ki, Nasreddin Hoca'nın fıkraları sadece bir "mizah" ürünü değildir. Toplumsal akli anlamak için mizah ile yoğrulmuş bir sosyal bilim hazinesidir. Bu hazine çeşitli açılardan değerlendirilmektedir. Ancak henüz kapsamlı bir "Sosyal-Psikolojik" analiz yapılmamıştır. Bu alanda yazılmış çeşitli kitaplar vardır, ancak yeterli değildir. Nasreddin Hoca hakkında daha çok araştırma yapılmalı ve Hoca ilkokul çocuklarına hitap eden "parayı veren düdüğü çalar" gibi basit algı alt okumalarından kurtarılmalıdır. Bu yazı bir üst okuma hedefine yönelik bir çabadır. Nice çabaların olması beklentimizdir.

- 1 Bu çalışma 5. Uluslararası Balkanlarda Sosyal Bilimler Kongresinde (Novi Pazar-Sırbistan, 2013) sunulmuştur.

Kaynaklar

- AKIN, A.ABACI, R. (2011), Kendini Sabotaj, Ankara: Pegem yayınları.
 BERGSON, Henri, Gülme (1989), (çev. Mustafa Şekip Tunç), İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
 ELIZABETH Zintl, VAMIK D. Volkan (2010), (çev. I. Vahip, M. Kocadere) Gidenin Ardından, İstanbul: OA Yayınları.
 DÖKMEN, Üstün (2006), Küçük Şeyler 2 İstanbul: Sistem Yayınları.
 FROM, Erich (1999), Özgürlükten Kaçış, (çev. Selçuk Budak) İstanbul: Öteki Yayıncılık.
 GEÇTAN, Engin (1984), Ankara: Maya Yayınları.
 GÜLEÇ, İsmail (2012), Nasreddin Hoca'nın Biri Bir Gün, İstanbul: İz yayıncılık.
 HORN, Sam (1997), (çev. Z. Dicleli), Tongue, İstanbul: Boyner yayıncılık.
 KAĞITÇIBAŞI, Çiğdem (1985), İnsan ve İnsanlar, İstanbul: Beta Yayıncılık.
 ÖNER, Necati (2011), Klasik Mantık, İstanbul: Divan Kitap.
 ROBER, B. Cialdini (2008), (çev. Fevzi Yalım) İstanbul: Medicat Kitapları.
 SAYAR, Kemal (2010), Sufi Psikolojisi, İstanbul: Timaş Yayınları.
 SERATLI, T. Galip (2004), Mizahımızın Üç Ustası, İstanbul: Selis Kitapları.
 YILDIRIM, İbrahim (2010), Eğitim Psikolojisi, Ankara: Anı Yayıncılık.
http://www.aktuelpsikoloji.com/haber.php?haber_id=2608
<http://dimay.wordpress.com/2009/10/31/herbert-mead-modernlesme-ve-modernlesme-modelleri-kuresellesme-ulus-devlet/>
<https://docs.google.com/mebk12.meb.gov.tr/meb>
<http://www.forumdas.net/m-n-o-p/Nasreddin-hoca-kimdir-Nasreddin-hocanın-hayati-65032/>
http://www.htanoropsikiyatri.com/kayiplar_ve_yas.html
<http://msgslpsikoloji.blogcu.com/bireyin-davranisinda-sosyal-etkiler/10355633>
<http://www.okubil.com/karsindakini-ikna-etmenin-puf-noktaları-1610.html>
http://tr.wikipedia.org/wiki/K%C4%B1z%C4%B1l_Elma
http://www.turkceciler.com/Nasreddin_hoca_fikralari_2.html
www.kemalsayar.com/sayfalar.asp?s=329